

تربیت دینی کودکان پیش- دبستانی

(ارائه الگویی برای برنامه درسی تربیت دینی کودکان)

برنامه فعالیت والدین و مربیان

مرضیه نوذری

"دانشجوی دوره دکتری فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه شیراز"

دکتر بابک شمشیری

"عضو هیأت علمی دانشگاه شیراز"

انتشارات آوای نور

تهران - ۱۳۹۶

سرشناسه	: نوذری، مرضیه، ۱۳۶۴ -
عنوان و نام پدیدآور	: تربیت دینی کودکان پیش‌دبستانی: (ارائه الگویی برای برنامه درسی تربیت دینی کودکان) برنامه فعالیت والدین و مربیان/ تالیف مرضیه نوذری، بابک شمشیری.
مشخصات نشر	: تهران: آوای نور، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: [۲۰۸] ص
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۲۸۷-۷
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۲۰۰ - ۲۰۸].
عنوان دیگر	: ارائه الگویی برای برنامه درسی تربیت دینی کودکان برنامه فعالیت والدین و مربیان.
موضوع	: تعلیمات دینی اسلامی برای کودکان -- ایران -- برنامه‌های درسی
موضوع	: Islamic religious education of children -- Iran -- Curricula
موضوع	: اسلام و آموزش و پرورش
موضوع	: Islamic education
شناسه افزوده	: شمشیری، بابک، ۱۳۴۷-
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۶۷/۷BP ۹ت۴ن/
رده بندی دیویی	: ۰۷/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۷۰۷۲۹۵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهید وحید نظری،
۹۹، طبقه دوم تلفن: ۶ و ۶۶۹۶۷۳۵۵ - شماره: ۶۶۴۸۰۸۸۲

تهران،
پسلاک

تربیت دینی کودکان پیش دبستانی (ارائه الگویی برای برنامه درسی تربیت دینی کودکان)

تألیف: مرضیه نودری - دکتر بابک شمشیری

ناشر: انتشارات آوای نور

چاپ: اول ۱۳۹۶

شمارگان: ۵۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۲۸۷-۷

قیمت ۱۵۰۰۰ تومان

تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات	۱۵
مقدمه	۱۵
شرح مسئله	۱۷
ضرورت پرداختن به تربیت دینی	۱۹
اهداف کتاب	۲۰
تعریف مفاهیم	۲۱
دین	۲۱
تربیت	۲۲
تربیت دینی	۲۳
ویژگی‌های برنامه درسی تربیت دینی	۲۳
فصل دوم: بررسی نظرات اندیشمندان	۲۵
نظرات معصومین (علیهم السلام)	۲۵
نظرات اندیشمندان مسلمان	۲۶
ابن سینا	۲۶
غزالی	۲۷
خواجه نصیرالدین طوسی	۲۸
شهید مطهری	۲۸
جوادی آملی	۲۹
یافته‌های پژوهشی داخلی	۳۰
تربیت دینی	۳۰

۳۲	هدف تربیت دینی .....
۳۲	روش‌های تربیت دینی .....
۳۳	اصول تربیت دینی .....
۳۴	محتوای تربیت دینی .....
۳۵	ویژگی‌های کودکان پیش‌دبستانی .....
۳۸	آسیب‌شناسی تربیت دینی .....
۳۹	نظرات دانشمندان غربی در ارتباط با ویژگی‌های دین در دوره کودکی .....
۳۹	پیازه .....
۴۰	هارمز .....
۴۰	پالوتزیان .....
۴۲	گلدمن .....
۴۳	الکایند .....
۴۳	فولر .....
۴۴	یافته‌های پژوهشی در ارتباط با آموزش‌های مذهبی و معنوی کودکان در غرب .....
۴۹	فصل سوم: روش تحقیق.....
۴۹	طرح پژوهشی کتاب .....
۴۹	روش اطلاع‌یابی .....
۵۰	روش تجزیه و تحلیل اطلاعات .....
۵۲	روش سنجش اعتمادپذیری .....
۵۲	روش پژوهشی کتاب حاضر .....
۵۷	فصل چهارم: تجزیه و تحلیل اطلاعات .....
۵۷	تجزیه و تحلیل اطلاعات .....

توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به حوزه متخصصان روانشناسی و علوم تربیتی ۶۳

الف- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به هدف تربیت دینی از نظر متخصصان حوزه روانشناسی و علوم تربیتی ۶۴

ب- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به آسیب‌های پیش روی تربیت دینی از نظر متخصصان علوم تربیتی و روانشناسی ۶۷

ج- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به روش‌های تربیت دینی از نظر متخصصان علوم تربیتی و روانشناسی ۷۰

د- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به ویژگی‌های محتوای تربیت دینی از نظر متخصصان علوم تربیتی و روانشناسی ۷۹

ه- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به موضوع محتوای تربیت دینی از نظر متخصصان علوم تربیتی و روانشناسی ۸۱

و- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به اصول تربیت دینی از نظر متخصصان علوم تربیتی و روانشناسی ۸۳

ز- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به ویژگی‌های کودکان از نظر متخصصان علوم تربیتی و روانشناسی ۸۶

ح- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به ویژگی‌های مربی از نظر متخصصان علوم تربیتی و روانشناسی ۸۷

توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به متخصصان علوم دینی ۸۸

الف- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به هدف تربیت دینی از نظر متخصصان علوم دینی ۸۹

ب- مؤلفه‌های مربوط به آسیب‌های تربیت دینی از نظر متخصصان حوزه دینی ۹۰

ج- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به روش‌های تربیت دینی از نظر متخصصان علوم دینی ۹۲

د- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به ویژگی‌های محتوای تربیت دینی از نظر متخصصان علوم دینی ۹۳

ه- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به موضوعات محتوای تربیت دینی از نظر متخصصان علوم دینی ۹۵

و- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به اصول تربیت دینی از نظر متخصصان علوم دینی ۹۶

ز- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به ویژگی‌های کودکان از نظر متخصصان علوم دینی ۹۷

ح- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به ویژگی‌های مربی از نظر متخصصان علوم دینی ۹۸

توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به متخصصین ادبیات کودک ۹۸

الف- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به هدف تربیت دینی از نظر متخصصین ادبیات کودک ۹۹

ب- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به آسیب‌های پیش روی تربیت دینی از نظر متخصصین ادبیات کودک ۱۰۰

ج- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به روش‌های تربیت دینی از نظر متخصصین ادبیات کودک ۱۰۱

د- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به ویژگی‌های محتوای تربیت دینی از نظر متخصصین ادبیات کودک ۱۰۳

ه- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به موضوعات محتوای تربیت دینی از نظر متخصصین ادبیات کودک ۱۰۴

و- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به اصول تربیت دینی از نظر متخصصین ادبیات کودک ۱۰۵

ز- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به ویژگی‌های کودکان از نظر متخصصین ادبیات کودک ۱۰۶

ح- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به ویژگی‌های مربی از نظر متخصصین ادبیات کودک
۱۰۷.....

توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به حوزه مربیان..... ۱۰۷

الف- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به هدف تربیت دینی از نظر مربیان پیش‌دبستانی
۱۰۸.....

ب- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به آسیب‌های پیش روی تربیت دینی از نظر مربیان پیش-
دبستانی..... ۱۰۹

ج- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به روش‌های تربیت دینی از نظر مربیان پیش‌دبستانی
۱۱۰.....

د- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به ویژگی‌های محتوای تربیت دینی از نظر مربیان
پیش‌دبستانی..... ۱۱۲

ه- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به موضوعات محتوای تربیت دینی از نظر مربیان
پیش‌دبستانی..... ۱۱۳

و- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به اصول تربیت دینی از نظر مربیان پیش‌دبستانی... ۱۱۴

ز- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به ویژگی‌های کودکان از نظر مربیان پیش‌دبستانی ۱۱۵

ح- توصیف و تشریح مؤلفه‌های مربوط به ویژگی‌های مربی از نظر مربیان پیش‌دبستانی... ۱۱۵

جمع‌بندی مؤلفه‌های حاصل از نظرات مصاحبه‌شوندگان..... ۱۱۵

فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری..... ۱۳۱

بحث و نتیجه‌گیری..... ۱۳۱

پاسخ به پرسش‌های پژوهش..... ۱۳۱

۱۸۰	نتیجه گیری
۱۹۵	پیشنهادات کاربردی
۱۹۶	پیشنهادات پژوهشی
۱۹۷	محدودیت‌های تحقیق
۱۹۹	منابع فارسی

فهرست جدول‌ها و شکل‌ها

- جدول ۴-۱- مولفه‌های مربوط به اهداف تربیت دینی از نظر متخصصان علوم تربیتی و روانشناسی ۶۴
- جدول ۴-۲- مولفه‌های مربوط به آسیب‌های پیش روی تربیت دینی از نظر متخصصان علوم تربیتی و روانشناسی ۶۶
- جدول ۴-۳- مولفه‌های مربوط به روش‌های تربیت دینی از نظر متخصصان علوم تربیتی و روانشناسی ۷۰
- جدول ۴-۴- مولفه‌های مربوط به ویژگی‌های محتوای تربیت دینی از نظر متخصصان علوم تربیتی و روانشناسی ۷۸
- جدول ۴-۵- مولفه‌های مربوط به موضوعات محتوای تربیت دینی از نظر متخصصان علوم تربیتی و روانشناسی ۸۰
- جدول ۴-۶- مولفه‌های مربوط به اصول تربیت دینی از نظر متخصصان علوم تربیتی و روانشناسی ۸۲
- جدول ۴-۷- مولفه‌های مربوط به ویژگی‌های کودکان از نظر متخصصان علوم تربیتی و روانشناسی ۸۵
- جدول ۴-۸- مولفه‌های مربوط به ویژگی‌های مربی از نظر متخصصان علوم تربیتی و روانشناسی ۸۷
- جدول ۴-۹- مولفه‌های مربوط به اهداف تربیت دینی از نظر متخصصان حوزه دینی ۸۸
- جدول ۴-۱۰- مولفه‌های مربوط به آسیب‌های تربیت دینی از نظر متخصصان حوزه دینی ۹۰
- جدول ۴-۱۱- مولفه‌های مربوط به روش‌های تربیت دینی از نظر متخصصان حوزه دینی ۹۱
- جدول ۴-۱۲- مولفه‌های مربوط به ویژگی‌های محتوای تربیت دینی از نظر متخصصان حوزه دینی ۹۳
- جدول ۴-۱۳- مولفه‌های مربوط به موضوعات محتوای تربیت دینی از نظر متخصصان حوزه دینی ۹۴
- جدول ۴-۱۴- مولفه‌های مربوط به اصول تربیت دینی از نظر متخصصان حوزه دینی ۹۵
- جدول ۴-۱۵- مولفه‌های مربوط به ویژگی‌های کودکان از نظر متخصصان حوزه دینی ۹۷
- جدول ۴-۱۶- مولفه‌های مربوط به ویژگی‌های مربی از نظر متخصصان حوزه دینی ۹۷
- جدول ۴-۱۷- مولفه‌های مربوط به اهداف تربیت دینی از نظر متخصصان حوزه ادبیات کودک ۹۹
- جدول ۴-۱۸- مولفه‌های مربوط به آسیب‌های تربیت دینی از نظر متخصصان حوزه ادبیات کودک ۱۰۰
- جدول ۴-۱۹- مولفه‌های مربوط به روش‌های تربیت دینی از نظر متخصصان حوزه ادبیات کودک ۱۰۱
- جدول ۴-۲۰- مولفه‌های مربوط به ویژگی‌های محتوای تربیت دینی از نظر متخصصان حوزه ادبیات کودک ۱۰۳
- جدول ۴-۲۱- مولفه‌های مربوط به موضوعات محتوای تربیت دینی از نظر متخصصان حوزه ادبیات کودک ۱۰۳
- جدول ۴-۲۲- مولفه‌های مربوط به اصول تربیت دینی از نظر متخصصان حوزه ادبیات کودک ۱۰۵
- جدول ۴-۲۳- مولفه‌های مربوط به ویژگی‌های کودکان از نظر متخصصان حوزه ادبیات کودک ۱۰۶
- جدول ۴-۲۴- مولفه‌های مربوط به ویژگی‌های مربی از نظر متخصصان حوزه ادبیات کودک ۱۰۷
- جدول ۴-۲۵- مولفه‌های مربوط به اهداف تربیت دینی از نظر مربیان ۱۰۷

- جدول ۴-۲۶- مولفه‌های مربوط به آسیب‌های تربیت دینی از نظر مربیان..... ۱۰۸
- جدول ۴-۲۷- مولفه‌های مربوط به روش‌های تربیت دینی از نظر مربیان..... ۱۰۹
- جدول ۴-۲۸- مولفه‌های مربوط به ویژگی‌های محتوای تربیت دینی از نظر مربیان..... ۱۱۲
- جدول ۴-۲۹- مولفه‌های مربوط به موضوعات محتوای تربیت دینی از نظر مربیان..... ۱۱۲
- جدول ۴-۳۰- مولفه‌های مربوط به اصول تربیت دینی از نظر مربیان..... ۱۱۳
- جدول ۴-۳۱- مولفه‌های مربوط به ویژگی‌های کودکان از نظر مربیان..... ۱۱۴
- جدول ۴-۳۲- مولفه‌های مربوط به ویژگی‌های مربی از نظر مربیان..... ۱۱۵
- جدول ۴-۳۳- جمع بندی مولفه‌های مربوط به اهداف تربیت دینی کودکان از نظر مصاحبه‌شوندگان
..... ۱۱۶
- جدول ۴-۳۴- جمع بندی مولفه‌های مربوط به آسیب‌های تربیت دینی کودکان از نظر مصاحبه‌شوندگان
..... ۱۱۷
- جدول ۴-۳۵- جمع بندی مولفه‌های مربوط به روش‌های تربیت دینی کودکان از نظر مصاحبه‌شوندگان
..... ۱۱۹
- جدول ۴-۳۶- جمع بندی مولفه‌های مربوط به ویژگی‌های محتوای تربیت دینی کودکان از نظر مصاحبه
شوندگان..... ۱۲۰
- جدول ۴-۳۷- جمع بندی مولفه‌های مربوط به موضوعات محتوای تربیت دینی کودکان از نظر مصاحبه-
شوندگان..... ۱۲۲
- جدول ۴-۳۸- جمع بندی مولفه‌های مربوط به اصول تربیت دینی کودکان از نظر مصاحبه‌شوندگان
..... ۱۲۴
- جدول ۴-۳۹- جمع بندی مولفه‌های مربوط به ویژگی‌های کودکان از نظر مصاحبه‌شوندگان..... ۱۲۶
- جدول ۴-۴۰- جمع بندی مولفه‌های مربوط به ویژگی‌های مربی از نظر مصاحبه‌شوندگان..... ۱۲۸
- شکل ۵-۱- آسیب‌ها و اصول مرتبط با آن..... ۱۸۱
- شکل ۵-۲- مدل پیشنهادی برای تربیت دینی کودکان پیش‌دبستانی..... ۱۹۴

پیشگفتار

تربیت دینی به ویژه در سنین کودکی، موضوعی سهل و ممتنع است. از یک سو، امری ساده به نظر می آید، اما با تأمل بیشتر و تکیه بر تجارب به دست آمده در جوامع گوناگون و مقاطع مختلف تاریخی، دشواری‌ها و چالش‌های آن، بیشتر و بیشتر آشکار می‌گردد. تربیت دینی به طور کلی و خصوصاً برای مقاطع سنی پایین مثل پیش‌دبستانی و دبستان، دارای ظرافت‌های بسیاری است که نادیده گرفتن آن‌ها نه تنها آن را با شکست و سرخوردگی همراه می‌سازد بلکه حتی می‌تواند در مقاطع بالاتر منجر به بی‌تفاوتی، عدم علاقه و حتی انزجار از دین و دین‌داری گردد. در این صورت تربیت دینی به ضد خود تبدیل می‌شود. در گام اول باید پیچیدگی‌های تربیت دینی را پذیرفت. پذیرش دشواری تربیت دینی، تحقیقات و مطالعات جدی‌تر و عمیق‌تری را در این حوزه طلب می‌نماید.

علیرغم اینکه در دهه‌های گذشته شاهد رشد کمی تحقیقات و مطالعات در قلمرو تربیت دینی و تعلیم و تربیت اسلامی بوده‌ایم، لیکن عمده این تحقیقات و مطالعات به صورت عمیق به بحث تربیت دینی در این دوره‌ی سنی ورود پیدا نکرده‌اند و به همین دلیل آن‌چنان که باید و شاید نتوانسته‌اند منشأ اثر و راهنمای عمل گردند.

با توجه به این وضعیت، مؤلفان کتاب حاضر بر آن شدند تا با طراحی پژوهشی کیفی و با رعایت موازین علمی و با رویکردی عمل‌گرایانه، به الگویی نسبتاً مناسب، کاربردی و به خصوص اعتدالی برای مقطع پیش‌دبستانی دست یابند. الگویی اعتدالی از این جهت که مانع از افراط و تفریط در قلمرو تربیت دینی گردد. افراط و تفریط‌هایی که می‌توانند در دراز مدت منجر به پرورش دین‌دارانی متعصب و یا از سوی دیگر، افرادی بی‌تفاوت، بد بین و یا حتی منزجر از دین شود.

از این‌رو برای آن که توانسته باشیم به چنین الگوی اعتدالی دست یابیم، سعی کردیم طرحی پژوهشی در افکنیم که در آن واقعیت‌ها و ویژگی‌های روان‌شناختی کودکان پیش‌دبستانی و همچنین واقعیت‌های اجتماعی جامعه امروز ایران و نیازهای آن، در نظر گرفته شده باشند. به همین دلیل برای به دست آوردن اطلاعات و داده‌های مناسب، مصاحبه‌های ارزشمندی با جمعی از متخصصان و صاحب‌نظران حوزه علوم روانشناختی، تعلیم و تربیت، علوم اجتماعی و علوم دینی و همچنین چند تن از مربیان مقطع پیش‌دبستانی ترتیب داده شد.

اکنون با در نظر گرفتن توضیحات بالا، کتابی که در دست شماست، بر آمده از این پژوهش کیفی است. از آنجا که کلیه مراحل طی شده از انجام مصاحبه و جمع آوری داده تا تحلیل-ها و استنتاج نظر نهایی و ارائه مدل، در مسیر تئوری داده مبنای (grounded theory)، که روشی اکتشافی و زمینه ای است، صورت گرفته و به دلیل اهمیت آشنایی پژوهشگران حیطه-ی علوم انسانی با نمونه های انجام شده مبتنی بر این نظریه، تلاش مؤلفین بر این بوده تا در اثر پیش رو کلیه مراحل و گام های انجام شده، آورده شود و به عمد اثر تألیفی از حالت پژوهشی خارج نشده تا بتواند علاوه بر محتوا، راهنمای روشی برای پژوهشگران محترم باشد و مسیر کار پژوهشی در جهت ارائه مدل و نظریه را هموار سازد. گذشته از اینکه در نظریه ای داده مبنای، روش و محتوا از یکدیگر جدا نیست و از ابتدا تا پایان درهم تنیدگی آنها قابل مشاهده است.

در عین حال با کمال فروتنی و صداقت معترفیم که این اثر مثل هر تلاش علمی دیگر، از نقایص و کمبودهایی برخوردار است و به همین دلیل قابل نقد نیز می باشد. اما با توجه به کمبود منابع مفید و علمی کاربردی در زمینه تربیت دینی به خصوص برای کودکان پیش-دبستانی، به نظر می آید که کتاب حاضر تا حدی بتواند خلاء موجود را پر نماید. از تمامی اندیشمندان، متخصصان، استادان، دانشجویان و پژوهشگران، مربیان و حتی والدین عزیز فروتنانه درخواست می نمایم که نقدهای ارزشمند خود را به مؤلفان انعکاس دهند.

در پایان بر خود فرض می دانیم از همه ی عزیزان مشاور و مصاحبه شونده که ما را در انجام این پژوهش کیفی یاری رسانده اند، تشکر نماییم. اساتید محترم و بزرگوار دکتر فریبا خوشبخت و دکتر شهرزاد شاه سنی، آقایان دکتر عبدالعظیم کریمی، خسرو آقایی، مصطفی رحماندوست، دکتر مرتضی لطیفیان، خانم دکتر فرخنده مفیدی، دکتر محبوبه البرزی، دکتر پروین صمدی، دکتر صغری ابراهیمی، جناب آقای تهرانی از مؤلفین سازمان تدوین محتوای برنامه درسی پیش دبستانی، اساتید محترم پژوهشکده حوزه و دانشگاه و مؤسسه ی پژوهشی امام خمینی آقایان حجج الاسلام و المسلمین دکتر محمود نوذری، دکتر محمد داودی، دکتر سیدعلی حسین زاده، جناب آقای موسوی، جناب آقای کریم زاده و مربیان محترم مجتمع آموزشی تزکیه تهران، مجتمع آموزشی سحر تهران و مهد قرآن شیراز، سرکار خانمها جوادی، حسینی، پویا و روحانی.

و من الله توفيق
بابک شمشیری - مرضیه نوذری
شیراز - زمستان ۹۶